

SÛFÎ ARAŐTIRMALARI SUFİ STUDIES

Sûfî Araştırmaları - Sufi Studies
Cilt/Volume: 1 Sayı/Issue: 2 Yaz/Summer 2010
ISSN 2146-1449
MANİSA

Yılda iki sayı yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir.
Sûfî Araştırmaları-Sufi Studies
Mevlânâ Düşüncesi Araştırmaları Derneđi'nin yayınıdır.

ANKARAVÎ ŞERHİ'NİN TE'LİF SÜRECİ*

The Writing Process of Ankaravi's Commentary

Dr. Ahmet TANYILDIZ**

ÖZET

XVII. yüzyıl Osmanlı ilim ve meşîhat dünyasının önemli isimlerinden olan İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, Mevlevî âdâb ve erkânı üzerine kaleme aldığı on altı eseri ile Mevlevîliğin felsefî ve fikhî savunuculuğunu yapmıştır. Erbâbı arasında ona Hazret-i Şârih pâyesini kazandıran yegâne eseri ise Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif adlı Mesnevî şerhidir. Bu eser Ankaravî'nin zihninde yer etmiş olan büyük şerh düşüncesinin en önemli somut örneğini teşkil etmektedir. Şârih bu vesîleyle eserini te'lif etmekle kalmamış, ilerleyen zaman içerisinde yer yer esere eklemelerde bulunarak tekâmül etmiş bir şerh metni ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmada Şerh-i Mesnevî'nin üç aşamalı te'lif süreci değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif, Te'lif Süreci

ABSTRACT

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, who is one of the outstanding people of the field of science and religion in Ottoman, 17th century, supported being

* Bu çalışma, I. Neşvegâh-ı Sûfiyâne-Mevlânâ, Mevlevîlik ve Mesnevî Sempzoyumu (25-27 Haziran 2010, Yozgat-Sorgun)'nda sunulan tebliğin geliştirilmiş metnidir.

** Erciyes Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, ahmedesad@gmail.com

Mevlevî in terms of philosophy and religion through the 16 works of which he wrote on the tradition of Mevlevî. Among his materpieces, his essential work making him gain the position "Hazret-i Şârih" is the work of Mesnevî, Mecmû'atu'l-Letâyif and Matmûratu'l-Ma'ârif. This work of art is the most outstanding, concrete example for the big thought of Mesnevî, having a significant role in Ankaravî's mind. Not only Ankaravî wrote his work simply but also he struggled to come up with a work got perfect through additional contributions to it, over time. In this working, the writing process of Şerh-i Mesnevî made in three steps is going to be evaluated.

Key Words: İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif, The Writing Process.

GİRİŞ

XVII. yüzyıl Mevlevî düşüncesinin teorik altyapısını te'lîf ettiği eserlerle somut bir yapıya dönüştüren ve çeşitli mahfillerde müdafâasını gerçekleştiren İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, ilim ve tasavvuf dünyasında saygın bir konum elde etmiştir. Onun imparatorluğun ve ilmin merkezi İstanbul'da şöhret bulmasında, şüphesiz gençlik döneminde Mısır'da kaldığı süre içerisinde aldığı ilmî eğitimin ve Konya'da yaşadığı tasavvufî deneyimin de etkisi vardır. Şerh-i Mesnevî'nin meydana getirilmesinde etkin olan ilmî ve tasavvufî serüvenine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

H.1000/M.1591 yılının sonunda Mısır seyahatine çıkan Ankaravî, orada kaldığı yedi sene zarfında ilim ve fenle meşgul olmuş, Mevlevîliğe intisâb edip *Mesnevî-yi Şerîf* kırâatına mezun olmuştur. 1008/1599 yılında Mısır'dan Ankara'ya dönüp yerleşmiş ve *Mesnevî-yi Şerîf* kırâatı ve vaazına başlamıştır.¹

Ankaravî, Mısır'dan döndükten sonra H.1008-1015/M.1599-1606 yılları arasında yedi yıl boyunca Ankara'da kalmış ve *Mesnevî* kırâatı ile meşgul olmuştur. Bu eğitim ve irşâd hareketini sürdürürken Ankaravî'ye haset edip kin güdenler kendisini inkâr etmiş, ona bühtan ve iftiralarda bulunmuş, hatta onun helâkine niyetlenmişlerdir. Ankaravî bu zor dönemde gözlerinden rahatsızlanmış ve sonunda hem oradan uzaklaşmak hem de gözlerine derman bulmak niyetiyle H.1015/M.1606 yılının Muharrem ayında Konya'ya gelmiş, bu arada I. Bostan Çelebi'ye mürîd ve onun kardeşi Ebû Bekir Efendi'ye dervîş olmuştur.²

¹ Sahîh Ahmed Dede; *Mecmû'atu'l-Tevârîhi'l-Mevleviyye (Mevlevîlerin Tarihi)*, Haz: Cem Zorlu, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 281.

² Semih Ceyhan; *İsmâîl Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Esrâr Dede, Ankaravî'nin ilk dönemlerinden ve Mısır'a gidişinden söz etmez. Ayrıca Ankara'da Bayrâmî bir şeyh olduğunu belirterek yakalandığı göz hastalığına şifâ bulmak amacıyla Konya'ya geldiğini, Bostân Çelebi'nin himmetiyle şifâ bulduğunu ve Mevlevîlikle tanışıp kısa bir sürede merhaleleri aşarak Galata Mevlevîhânesi meşîhatıyla şereflendirildiğini söyler.³

Ankaravî, H.1019/M.1610 yılının Şevvâl/Ekim ayında beş yıllık Konya hayatını nihayete erdirip şeyhi I. Bostan Çelebi'nin iradesiyle ve meşîhat-nâmesiyle Galata Mevlevîhânesi'ne gitmiştir. İstanbul'a vardığı zaman Rumeli Kazaskeri Yahyâ Efendi ve Anadolu Kazaskeri Kemal Efendi kendisini ziyaret etmiş ve vaazını dinlemişlerdir.⁴

Şerhin Te'lif Süreci⁵

Mukaddime ve İlk On Sekiz Beyit

Ankaravî, Konya'da dervîş olarak bulunduğu sırada *Mesnevî*'nin Arapça mukaddimesini yine Arapça olarak *Simâtu'l-Mûkinîn* adıyla şerh etmiştir (H.1017/M.1608). Şârihin zihninde var olan çoklu şerh projesinin ilk adımı olan bu eserin nüshaları 13 ila 23 varak arasında değişmektedir.

Ankaravî risâlenin mukaddimesinde *Mesnevî*'in dîbâcesindeki bazı müşkül cümlelerin kimi şârihlerce hatalı yorumlandığını fark ettiğini belirtip o dîbâceye uygun bir şerh yazdığını ifâde eder. Eserin yazıldığı sıralarda görüldüğü bir rüyada, kendisine söylenildiği gibi adını *Simâtu'l-Mûkinîn* (Yakîn Ehlinin Sofrası) koyar.⁶

Ankaravî *Mesnevî*'nin şerhine başlarken de bu risâlenin geliştirilmiş Türkçe tercümesini Fâtihu'l-Ebyât ile beraber şerhin başına koymuştur. Burada *Mesnevî*'nin mukaddimesindeki Arapça cümleler Türkçeye çevirilerek şerh edilmiştir. İleri sürülen fikirler âyet, hadis ve manzum parçalarla desteklenmiştir.

H.1028/M.1619 yılının Rebî'u'l-evvel ayında ise *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyit şerhi olan Fâtihu'l-Ebyât'ı kaleme almıştır. Ankaravî bu eseri

Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2005. s. 117; Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 286.

³ Esrâr Dede; *Tezâkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye İnceleme-Metin*, Haz.: İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000, s. 209.

⁴ Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 289.

⁵ Ankaravî Şerhi'nin te'lif süreci meselesi doktora tezimizin ilgili bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Daha fazla bilgi için bk. "Ahmet Tanyıldız; *İsmâil Rustûbî-yi Ankaravî- Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (Cilt I) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2010".

⁶ Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 289; Semih Ceyhan, Mustafa Topatan; *Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi*, İstanbul: Hayyikitap Yayınları, 2008.

müstakil olarak kaleme almış olmasına rağmen Mesnevî Şerhi'ne başladıktan sonra geliştirerek Simâtü'l-Mûkinîn'in tercümesiyle beraber büyük şerhin başına koymuştur.

Fâtihu'l-Ebyât, Mesnevî Şerhi'nin başına alındığı için kimi kaynaklarda ve kataloglarda şerhle karıştırılarak şerhin bütününe verilen bir isim hâline gelmiştir. Ancak Ankaravî şerhin mukaddimesinde iki ismi birbirinden ayırt edip risâlenin yazılış serüvenini de açıklar.⁷

Fâtihu'l-Ebyât, Mesnevî Şerhi'nde yer aldığı biçimiyle Semih Ceyhan ve Mustafa Topatan tarafından yayınlanmıştır. Öncesinde Ceyhan'ın doktora tezinde ele aldığı ilk on sekiz beyit, bu çalışmada Mesnevî dîbâcesi ile birlikte değerlendirilmiştir.⁸

Fâtihu'l-Ebyât, Mesnevî Şerhi'nin içinde de yer aldığı için çoğunlukla şerhle beraberdir. Bunun dışında kütüphanelerde kimi müstakil nüshaları da bulunmaktadır.⁹

⁷ “Bu fakîr ü haķîr-i keşîru't-taķşîr ol vaktde ki Hâzret-i Pîrûn kelâm-ı münîrin ibtidâdan nakl ü taķrîr itmege şurûc eyledükde ba'z-ı yârân efâzullâhu 'aleyhim sicâlu'l-'irfân ol taķķik ü beyânî istihsân idüp istid'â eylediler ki ol dürer-i ma'ânî vü ma'ârif ve ğurer-i esrâr ü letâyîf silk-i taħrîre dizile ve andan bir kitâb-ı müsteţâb düzile egerçi cümle-yi ebyâta şerh yazılmazsa bârî ibtidâda vâķıc olan on sekiz ebyâta yazıla bu fakîrûn ol ģinde Tarikat-nâmenûn taşnîfine iştiğâlüm olduğundan bunlara didüm ki inşa'allâhu Te'âlâ ba'de tekml-i Minhâcu's-Sâlıkîn bu zıkr olınan taķķik ü taķrîri ma'aziyâdetin taħrîr ü taştîr eyleyem ve ba'z-ı ebyât-ı müşkile vü kelimât-ı mu'zılayı daģı câbecâ bulup bu ebyât-ı semânî 'aşere zamm kılup anlara daģı şerh söyleyem pes ol kitâb-ı müsteţâb tamâm olduğda yârân-ı şafâ el-kerimu izâ 'ahede vefâ (Kerim olan kişi ahbine vefalı olur) mazmûnün edâ eylediler ve mâmezâda olan va'denûn zuhûrın istid'â kıldılar bu fakîr daģı ve emme's-sâ'ile felâ tenher (Sakin isteyeniyi azarlama! Duha, 10) fehvâsınca anları bu behreden nehy itmeyüp ibtidâ-yı Mesnevî-yi Şerifde vâķıc olan hijdeh ebyât-ı laţifenûn ve daģı ba'z-ı müşkil olan kelimât-ı şerifenûn şerhine şurûc eyledüm ve bu kitâba Fâtihu'l-Ebyât diyü nâm söyledüm.”İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; Mecmû'atu'l-Letâyîf ve Matmûratu'l-Ma'ârif, Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi, 18215, 1b.

⁸ Semih Ceyhan; Mustafa Topatan; *Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi*, İstanbul: Hayykitap Yayınları, 2008.

⁹ Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 42211 (117. varaktan itibaren); Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 4212; Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 1603, Afyon İl Halk Kütüphanesi, 17715; Süleymaniye Kütüphanesi Zühdü Bey Bölümü, 011; Süleymaniye Kütüphanesi Zühdü Bey Bölümü, 102; Süleymaniye Kütüphanesi Zühdü Bey Bölümü, 110; Süleymaniye Kütüphanesi Kasıdecizâde Bölümü, 333; Süleymaniye Kütüphanesi Tâhir Ağa Bölümü, 246; Süleymaniye Kütüphanesi Gelibolulu Tâhir Bölümü, 013; Süleymaniye Kütüphanesi Süleyman Dügümlü Baba Bölümü, 346; Süleymaniye Kütüphanesi Pertevniyal Sultan Bölümü, 371; Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Bölümü, 413; Süleymaniye Kütüphanesi Süleymaniye Bölümü, 715; Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa Bölümü, 819; Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, 1564; Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü, 174; Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü, 274; Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü, 275; Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa Bölümü, 347; Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Bölümü, 429; Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Bölümü, 450, Süleymaniye

Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif

Ankaravî H.1030/M.1621 tarihinde Mesnevî'nin şerhine başlamıştır. Yazılan bu ilk metinde Mesnevî beyitleri mevcut değildir. Beyit yerlerine surhla bir *mîm* işareti konularak şerhe başlanmıştır.¹⁰ Ankaravî bu müsvedde şerhi tamamladıktan sonra şerhin Mesnevî beyitleriyle beraber okunmasında sıkıntılar yaşandığı için aynı yılın Zilhicce/Aralık ayında Mesnevî beyitlerinin de yer aldığı şerhi yazmaya başlamıştır.¹¹

İkinci şerh metninin ilk üç cildi bittikten sonra Ankaravî'nin geçirdiği göz rahatsızlığı ve çevresinde bulunan bazı insanlardaki isteksizlik, dördüncü cildin şerhini geciktirmiştir. Ankaravî dördüncü cildin mukaddimesinde manevî evlâdı Dervîş Ganem'in ısrarı ve niyâzıyla şerhe tekrar başladığını ifade eder. Dervîş Ganem'in üçüncü cildin müsveddelerini temize çekmesi şeyhinin kalbine kuvvet vermiştir. Onun bu çabası *çesm-i zaîfine rû'yet, cism-i nahîfine tâkat* getirip şerhe başlamasına vesîle olmuştur.¹² Dördüncü cilt H.1035/M.1626 yılında tamamlanmıştır.¹³

Ankaravî beşinci cildin yarısına geldiği vakit Mesnevî'nin yedinci cildi ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine beşinci cildin şerhini bırakmıştır.¹⁴ Bu sırada

Kütüphanesi Nâfız Paşa Bölümü, 593; Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü, 1422; Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, 1561; Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, 1598; Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2638.

¹⁰ Bu şerhin yazma örneği için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 274.

¹¹ "Bu fakîr ü hâkîr *biñ otuz târihinde bu kitâb-ı bîmişl ü bînazîrûñ şerhîni tahîrîr eylemege şurû' eyledükde...*" (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, C VII*, Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi, 178, vr. 2a).

"Meşnevî-*h'vân* olanlara bilâte'emmül ma'nâları vâzîh ve 'inde'l-kırâ'at fehvâları ezhân-ı pâklarına lâylîh olmadan ötüri *her bir beytûñ evveline surhula bemîm işâret kılnmış idi ba'dehu ol ebyâta işâret olan mîmler ref' olup ba'z-ı yârânûñ iltîmâsıyla anlarûñ mevâz-ı'na ebyât-ı şerîfe yazılmış* ve kâmil bir şerh düzülmiş idi." (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, C I*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 1260, vr. 2a).

¹² "Ammâ hamdu lillâhi ve tevfikîhi şoñbetimüzde olan ba'z-ı yârânûñ bu 'ilm-i şerîfe tâlib olması ve bu şerh-i laîfîñ tahîrîne işîgâl kılnması fi'l-hâl ferâğ u kelâl 'ukdelerin bâl u pür-melâlden izâle idüp lisânımı ta'bîre ve kîlk-i ma'rifet-beyânımı mertebe-yi tahîre yitürdi 'ale'l-huşûş ol veled-i muhterem ca'alellâhu minaşâhibi'l-himem ve şâra bi'l-'ulümü ğaniyyen ve ğtenem a'nâ Dervîş Ganemûñ bu şerhi yazması ve müsvedde olanı işlâh idüp düzmesi kalbime kuvvet virüp çesm-i zaîfîmi rû'yet ve cism-i nahîfîmi tâkat mertebesine ırgürüp cân u cenânımı cild-i râbî'ûñ şerhine şurû' eylemege getürdi pes anuñ mu'âvenet u mu'tâlebeti sebebiyle bu añsen-i merâbî' olan cild-i râbî'ûñ şerhine mütevekkilen 'alellâh şurû' kıldum" (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, C IV*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, 2064, vr. 1b-2a).

¹³ "Bihamdillâhi'l-Meliki'l-'Allâm bu cild-i şerîfîñ bu şerh-i laîfî dahî eymen-i ez mân ve eşref-i eyyâmnda tamâm oldı Hicret-i Nebeviyyenûñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemûñ biñ otuz beş senesinûñ mâh-ı Muharreminûñ Âşûrâ günü nihâyet bulup ve bu şerhûñ dahî tahîrîrinûñ itmâmı mübârek Kâdr gicesi tamâm oldı." (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî C IV*, vr. 807).

¹⁴ "Hattâ bu fakîr ü hâkîr biñ otuz târihinde bu kitâb-ı bîmişl ü bînazîrûñ şerhîni tahîrîr eylemege şurû' eyledikde dibâce-yi 'Arabiyye ile on sekiz beyt-i şerîf bu cild-i i'tibârî tağdîr olmış ve

Şerh-i Ebâdîs-i Erbaîn adlı eserini ve Fâtîha Sûresi'nin tefsîri olan *Fütûhât-ı Ayniyye* adlı risâlesini kaleme almıştır. Ardından semâ'ın câiz oluşuna dâir Arapça *Huccetu's-Semâ'* adlı eserini yazmış ve Mesnevî'nin yedinci cildini şerh etmeye başlamıştır. Bu cildin şerhinin yarısına gelince daha önce eksik bıraktığı beşinci cilde dönmüş, beş ve altıncı cildin şerhini bitirmiştir. Şerhin altıncı cildi H.1036/M.1626 Ramazan'ında bitmiştir.¹⁵

Dervîş Ganem'in yardımıyla şerhini H.1036/M.1626 yılında tamamlamış olan Ankaravî yedinci cildi de H.1039/M.1629 yılından önce bitirmiş olmalıdır. Çünkü şerhin Afyon nüshanın birinci cildinde H.1039 tarihinde Sultan IV. Murâd'ın bu şerhi beğendiğini ifâde edip hüsn-i hatla yazılmış bir nüshasını istediğini belirtir.¹⁶

Yukarıdaki bilgilere ve nüshaların tasnîfine göre şerhin te'lifinde üç aşamalı bir sürecin olduğu görülmektedir.

İlk Metin

Ankaravî, Mukaddime ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi'nden sonra, H.1030/M.1621 yılında başladığı büyük şerhin ilk te'lifinde ilgili kısımlarda Mesnevî beyitleri yazılmayıp beyit yerleri kırmızı mürekkepli bir *mîm* ile işaretlenmiştir. Bununla beraber şârih tarafından müşkül olduğu düşünülen kimi beyitler metinde yer almaktadır. Müşkül olmadığı düşünülen beyitler ise çoğunlukla yazılmamış, yazılanların ise şerh kısmında anlam dünyalarının

---

bu nükteyi iş'âr eylemeden ötüri ol maħalde bir huşbe beyân olup ve seb'iyâtun fezâyiline müt'eallık ba'z-ı akâvîl ü delâylil yazılıp anda ta'bîr ü taqîrîr kılınmış idi pes nice müddet-i medîde mürûr ve 'uhûd-ı ba'fide 'ubür idüp *tahrîrimüz cild-i hâmisûn nişfina geldikde ve hicret-i Nebevîyyenin biñ otuz beş senesi olduĝda* hikmet-i İlâhî ve taqîdîr-i Rabbâniyye ile sekiz yüz on dört târihinde yazılmış cild-i vâhid içre yidi mücellled bir meşnevî beyne'n-nâs zuhûr kıldı ve âhîru'l-emr sevĝ-ı İlâhî ile bu fakîrûn eline geldi ol cild-i sâbi'î minevelihî ilââhîrihî mü'tâlâ'a kıldıkda anuñ evânî-yi ebyât-ı laţîfesinden zülâl-i cân-baĝş-ı esrâr-ı ma'ârif nûş kıldum ve zulumât-ı hurûf u kelimâtında âb-ı ĝayât-ı ma'ânî vü leţâyifi buldum" (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, C VII, 2a*).

¹⁵ Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, C VI, vr. 630a*; Ceyhan; İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi, s. 143.

¹⁶ "Günlerden biñ otuz toĝuz târihinde mübârek Zi'l-ka'denûñ evâyilinde bir gün (...) Bu şerhûñ hüsn-i ĝaĝtıla yazılması ve sa'âdetle mü'tâlâ'a kılmalardan ötüri aĝsen-i tertîb üzre tekrâr düzilmesi huşuşunda merkez-i râyet-i ikbâl ve mehbi't-i sa'âdet ü kemâl olan cânib-i şevket-me'alleri cânibinden mişâl-i vacîbü'l-ımtişâl gelüp te'lîf eyledüñüz şerĝ-i Meşnevîñün cümlesini hüsn-i ĝaĝtıla bir hoşca yazdurup cenâb-ı hümâyûnuma irsâl idesüz diyü bu cânibe vuşûl bulduĝda emrlerine imtişâli farz-ı 'ayn ve fermân-ı hümâyûnlarına inĝiyâdı farz u dîn meşâbesinde bilüp mümâtalet ü tesvîfden ĝazer kılup ĝaĝtî kırâ'ate âsan bir kâtime mümkün olduĝı mertebe yazdurup ve ĝazîne-yi dilde medfûn olan cevâhir-i zevâhiri daĝı münâsib olan ebyât-ı melâĝat-simâtun şerĝ ü beyânı silkine câbecâ yazdurdum evvelki nüshalara muĝâyir bir bu daĝı bir hoş kâmil nüşâ olup dergâh-ı sa'âdet-penâhları ĝarafına irsâl olındı ve hediyeye kılındı" (*Şerh-i Mesnevî, C I, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, 1260, 2b*).

izahı sınırlı tutulmuştur.¹⁷

Mesnevî beyitlerine ve şerh metnine ayrı ayrı bakmayı icap ettirdiği için Ankaravî bu tarz te'lîfte ısrarcı olmamıştır. Bu sebeple ilk te'lîf olan ve çoğu kısmında beyitlerin yer almadığı bu şerh metni yaygınlaşmamıştır. Bu tarzda kaleme alınan metnin üç nüshası tespit edilebilmiştir.¹⁸

İkinci Metin

Ankaravî, yine H.1030/M.1621 yılında bazı dervişlerinin, özellikle Dervîş Ganem'in gayretleriyle şerhin genişletilmiş te'lîfine başlamıştır. Daha önce beyit yerlerine işaret olarak konulmuş *mîm* harflerinin yerine bu metinde bizzat beyitler konmuş ve *kâmil bir şerh* yazılmıştır. Anlam olarak eksik kalan kısımlar da tamamlanmıştır.¹⁹

Mevlevî muhîtinde yaygınlaşan bu şerh metni, Dervîş Ganem'in istinsah ettiği metin olmalıdır. Semih Ceyhan'ın orijinal nüsha olarak belirttiği Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, 306 numarada kayıtlı nüshaya göre bu metnin te'lîfi H.1036/M.1627 yılında tamamlanmıştır.²⁰ İstanbul ve Mısır matbaalarında basılan şerhler de bu nüsha esas alınarak hazırlanmıştır. Bu tarzda yazılmış metnin 27 nüshası bulunmaktadır. Şerhin bu yaygın metnin nüshaları dört farklı koldan çoğaltılmıştır.²¹

Üçüncü Metin

Dervîş Ganem'in istinsah ettiği metnin yaygınlaşmasından sonra Ankaravî'nin son yıllarında şerh yeniden gözden geçirilmiştir. Bunun sebebi devrin padişahı IV. Murad(d.1612-ö.1640)'ın Ankaravî'den şerhin bir nüshasını talep etmesidir. Padişah, Şerh-i Mesnevî'nin tamamının hüsn-i hatla yazdırılıp huzuruna getirilmesini ferman buyurmuştur. H.1039/M.1629 yılının

¹⁷ “Ebyât-ı müşkile bunda bi‘aynihâ yazılıp ve ebyât-ı gayr-ı müşkile mehâfetun ‘ani’t-taṭvîli ve rağbetün bi’l-iḥṣârî’l-cemîl bi’ibârâtihâ yazılmış ammâ ma’nâları başt olup lâzım gelen şerh ü îzâh fi’l-cümle terk olmuş idi ve Meşnevî-hvân olanlara bilâte’emmül ma’nâları vâzîh ve ‘inde’l-kırâ’at fehvâları ezhân-ı pâklarına lâyiḥ olmadan ötüri her bir beytün evveline surḥıla bir harf-i mîm işâret kılnmış idi.” (Şerh-i Mesnevî, C I, 1b)

¹⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü Nu: 274; Süleymaniye Kütüphanesi Şehîd Ali Paşa Bölümü, Nu: 1269; Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, 2350.

¹⁹ “Ba’dehu ol ebyâta işâret olan mîmler ref olup ba’z-ı yârânuñ iltimâsıyla anlaruñ mevâzî’ına ebyât-ı şerîfe yazılmış ve kâmil bir şerh düzilmiş idi egerçi biḥükmi meşşâta-yı vḳât ve biḥasebi iktizâ-yı ezmân u sâ’at bu ḳadar muḥadderât-ı ma’ânî vü ma’ârif ve ebkâr-ı esrâr u leṭâyif pes perde-yi gaybdan zuhûra geldi ve erâyik-i suṭûr üzre cilveger oldu.” (Şerh-i Mesnevî, C I, 2a)

²⁰ Semih Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 287.

²¹ Ahmet Tanyıldız; *İsmâil Rusûbî-yi Ankaravî- Şerh-i Mesnevî*, s. 139-150.

Zilkade ayında gelen bu talep üzerine Ankaravî, şerhi sunulacağı makamın yüceliğiyle örtüştürmek için genişletip ikmâl ederek *diğerlerine mugâyir bir nüsha* olarak saraya sunmuştur. Bu nüshada, şerhte *mücmel* kalan yerler *mufasssal* hâle getirilmiş, eksik kısımlar tamamlanmıştır. İkmâl edilmesi gereken beyitlerin ilgili yerlerine yer yer ilaveler yapılmıştır. Metin, hattı kolay olan bir kâtibe de hızlıca yazdırılmış ve saraya takdim edilmiştir.²²

Bu metin şerhin diğer nüshaları kadar yaygın olmamasına rağmen Ankaravî'nin birtakım eklemelerde bulunarak son şeklini verdiği (ikmâl ettiği) metin olması yönüyle önem kazanmaktadır. Mevcut nüshalar arasında sadece Afyon Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi, 18215 numarada yer alan nüsha şerhin son metnidir.

Yukarıda verilen bilgilerden çıkan sonucu şerh metinlerindeki örneklerle somutlaştırmak mümkündür. Aşağıdaki tabloda şerhin üç nüshasından seçilen bölümler vardır. Görüleceği gibi aynı metin üzerinde üç farklı tasarruf söz konusudur.

1. Şerhin İlk Hâli Şehit Ali Paşa Nüshası	2. Şerhin İkinci Hâli Pertev Paşa Nüshası	3. Şerhin Son Hâli Afyon Nüshası
Beyit Yok Meşelâ bir kimse merkeb-i	<i>Meşnevî</i> <i>An yekî har daşt pâlâneş</i>	<i>Meşnevî</i> <i>An yekî har daşt pâlâneş nebûd</i>

²² “*Lâkin nice cevâhir ü rumûz ü nikât dağı hazîne-yi dilde medfûn olmuş ve perde-yi hafâda kalmış idi istedüm ki ol mücmel olan yerler mufasssal ola ve nâkış kalan mahaller kemâl bula bihamdillâhi'l-Meliki'l-Mennân günlerden biñ otuz toktuz târihinde mübârek Zi'l-ka'deniñ evâyilinde bir gün ol girân-rıf'at ü asmân-rütbet Husrev ü Cem-câh u Kisrâ-menzilet [...] murettibu erkâni'ş-şer'iyyeti 'ale'l-menheci'l-Ahmedî muhezziibu divâni'l-'urfıyyeti 'ale'l-medreci'l-Muhammedî sultânü'l-maşrıqayn hâkânü'l-hâfıkayn ellezî lâ'ıyâne havâkınu'l-'âlemi 'ayni melâzi ekâsireti'z-zamân me'âzi kayâşireti'd-deverân netice-yi Âl-i 'Oşmân emere-yi şecere-yi bâl-i Orhân filizze-yi kebed-i Selim Hân gurre-yi bedr-i Sultân Süleymân ve kırrat-i 'ayn-ı Mehemmed Hân es-sultân bin sultân Sultân Murâd Hân bin Ahmed Hân Hazretleri [...] bu şerhüñ hüsn-i haftıla yazılması ve sa'âdetile muftâla'a kılmalarından ötüri ahşen-i tertib üzre tekrâr düzilmesi huşuşında merkez-i rāyet-i iqbāl ve mehbit-i sa'âdet ü kemāl olan cānib-i şevket-me'alleri cānibinden mişāl-i vācibu'l-ımtisāl gelüp te'lif eyledüğüñüz şerh-i Meşneviniñ cümlesini hüsn-i haftıla bir hoşca yazdurup cenâb-ı humâyūnuma ırsâl idesüz diyü bu cānibe vuşul buldukda emrlerine imtisālî farz-ı 'ayn ve fermân-ı humâyūnlarına inkıyâdı farz-ı dîn meşâbesinde bilüp mümâtalet ü tesvifden hazer kılip haftı kırâ'ate âsân olan bir kâtibe mümkün olduğu mertebe yazdurup ve hazîne-yi dilde medfûn olan cevâhir-i zevâhiri dağı münâsib olan ebyât-ı melâhat-simâtuñ şerh ü beyânı sil-kine cābecâ yazdurdum evvelki nüshalara mugâyir bir bu dağı bir hoş kâmil nüsha olup dergâh-ı sa'âdet-penâhları tarafına ırsâl olındı ve hediyye kılındı ümmiddür ki nazâr-ı şerifleriyle müşerref oldukda mahall-i kabüle gele ve maqbül-ı humâyūnları ola bi'avnilâhi ve tevfiķhi” (Şerh-i Meşnevî, C 1, 2a)*

<p>hayvâniyeti tutsa pālân-ı ni'met-i dünyeviyyesi olmaz ni'met ü devlet-i dünyeviyye bulsa gürg-i mevt ve seb'î se'kâmet merkeb-i teni rubûde kıılır (44a)</p>	<p><i>nebûd</i> <i>Yaft pālan gurg ħarrā derrubûd</i></p> <p>Meşelâ ol bir kimse merkeb-i cismâniyyeti tıtdı anuñ pālân-ı ni'met-i dünyeviyyesi olmadı çün ni'met-i pālân-ı dünyevî buldı gürg-i mevt ve seb'î se'kâmet merkeb-i teni ħapdı (14a)</p>	<p><i>Yaft pālan gurg ħarrā derrubûd</i></p> <p>Meşelâ ol bir kimse ħar tıtdı anuñ pālânı olmadı ya'nî semer bulmadı pes pālânı buldı bu kerre ħırd ħarı ħapdı ya'nî ol bir kimse merkeb-i cismâniyyeti tıtdı anuñ pālân-ı ni'met-i dünyeviyyesi olmadı çünkim ni'met-i pālân-ı dünyeviyyeyi buldı gürg-i mevt ve seb'î se'kâmet merkeb-i teni ħapdı (26b)</p>
---	---	--

1. Şerhin İlk Hâli Şehit Ali Paşa Nüshası	2. Şerhin İkinci Hâli Pertev Paşa Nüshası	3. Şerhin Son Hâli Afyon Nüshası
<p><i>Dāstān-ı 'āşık şuden-i pādşāh berkenîzek</i></p> <p>Beyit Yok</p> <p>Ey dostān-ı ħaĳīĳat bu ħikāyeti gūş idüñ ki bu cümleñüñ naĳd u ħalidür zîrâ ħikāyenüñ me'ālî budur ki</p> <p>Beyit Yok</p> <p>Cesed ħalĳ olmazdan evvel bir pādşāh-ı rûĳ var idi ki mülk-i dünyâ ve hem mülk-i dîn ya'nî sa'âdet-i dāreyn anuñ vücūdında mevzû' idi (43b-44a)</p>	<p><i>Dāstān-ı 'āşık şuden-i pādşāh berkenîzek</i></p> <p><i>Meşnevi</i> <i>Bi'snevid ey düstān in dāstān Ħod ħaĳīĳat naĳd-i ħāl-i mast ān</i></p> <p>Ey dostān bu ħikāyeti gūş idüñ ħod fi'l-ħaĳīĳa o dāstān bizüm naĳd-i ħalümüzdür zîrâ bu ħikāyeden me'āl ü maĳşüd budur ki</p> <p><i>Meşnevi</i> <i>Büd şāhî derzamānî piş ezîn Mülk-i dünyâ büdeş u hem mülk-i dîn</i></p> <p>Cesed ħalĳ olmazdan evvel bir pādşāh-ı rûĳ var idi ki mülk-i dünyâ ve hem mülk-i dîn ya'nî sa'âdet-i dāreyn anuñ vücūdında mevzû' idi (13b-14a)</p>	<p><i>'Āşık şuden-i pādşāh berkenîzek ve ħariden-i pādşāh ān kenîzekrâ ve rencür şuden-i kenîzek ve tedbir-i şāh dermu'alece-yi ü</i></p> <p>Bu surĳ-ı şerif ve bu beyân-ı laĳif bir pādşāhuñ bir cāriyeye 'āşık olması ve pādşāhuñ ol cāriyeyi alması beyânındadır ve cāriyenüñ ħaste olması ve şāhuñ ol cāriyenüñ mu'alecesinde tedbir eylemesi beyânındadır</p> <p><i>Meşnevi</i> <i>Bi'snevid ey düstān in dāstān Ħod ħaĳīĳat naĳd-i ħāl-i mast ān</i></p> <p>İşidüñüz ey dostān bu dāstānı ya'nî ey dostān-ı ħaĳīĳat bu ħikāyeti gūş idüñ ħaĳīĳatda ħod ol dāstān bizüm naĳd-i ħalümüzdür zîrâ bu ħikāyeden me'āl ü maĳşüd budur ki pādşāhdan murād rûĳ ve kenîzekden murād nefsdür pes bu te'vîl üzre tafşîl ü taĳĳikî gelür</p> <p><i>Meşnevi</i> <i>Büd şāhî derzamānî piş ezîn Mülk-i dünyâ büdeş u hem mülk-i dîn</i></p> <p>Bu zamāndan evvel bir zamānda bir pādşāh var idi ki aña hem mülk-i dünyâ ve hem mülk-i dîn müyesser olmış idi ya'nî cesed</p>

		halk olmazdan evvel bir pādşāh-ı rūḥ var idi ki mülk-i dünyā ve hem mülk-i dīn ya'ni sa'ādet-i dāreyn anuñ vücūdında mevzū' idi (26a-b)
--	--	---

1. Şerhin İlk Hâli Şehit Ali Paşa Nüshası	2. Şerhin İkinci Hâli Pertev Paşa Nüshası	3. Şerhin Son Hâli Afyon Nüshası
Beyit ve şerhi yok (92a-92b)	<i>Meşnevî</i> <i>Bāğbanrā ḥār çün derpāy refi</i> <i>Düzd fırsat yaft ü kālā burd</i> <i>teft</i> Meşelā bāğbānuñ ayağına çünkim diken batdı bāğbān kendü ḥāline meşgūl iken ḥırsuz fırsat buldı metā'ını 'ale'l-fevr iltı (61b)	<i>Meşnevî</i> <i>Bāğbanrā ḥār çün derpāy refi</i> <i>Düzd fırsat yaft ü kālā burd teft</i> Meşelā bāğbānuñ ayağına çünkim diken batdı bāğbān kendü ḥāline meşgūl iken ḥırsuz fırsat buldı metā'ını 'ale'l-fevr iltı dı murād şeytāndur bāğbān-ı cennet olan Ādemūñ pāy-ı 'aklına ḥār-ı fikr ü zann batmağıla kendü vehmine meşgūl olduğın görüp fırsat bulup 'ale'l-fevr metā'-ı 'ışmet ve kālā-yı iḥtiyātını iltı ve sırka itdi (125b)

1. Şerhin İlk Hâli Şehit Ali Paşa Nüshası	2. Şerhin İkinci Hâli Pertev Paşa Nüshası	3. Şerhin Son Hâli Afyon Nüshası
Guften-i Emīru'l-Mü'minīn 'Alī rađıyallāhu 'anh bākarīn-i ḥod Beyit ve şerhi yok (201a)	Guften-i Emīru'l-Mü'minīn 'Alī rađıyallāhu 'anh bākarīn-i ḥod ki çün ḥudū endāḥtī derrūy-ı men nefsi men cünbīd ve iḥlāş-ı nemand māni' kušten-i tū ān şud <i>Meşnevî</i> <i>Guft emīru'l-mü'minin bāan</i> <i>cevān</i> <i>Ki behengām-ı neberd ey</i> <i>pehlevān</i> Emīru'l-mü'minīn 'Alī Ḥāzretleri ol cevāna eyitdi ceng vaktinde ey pehlevān (147a)	Guften-i Emīru'l-Mü'minīn 'Alī rađıyallāhu 'anh bākarīn-i ḥod ki çün ḥudū endāḥtī derrūy-ı men nefsi men cünbīd ve iḥlāş-ı 'amel nemand māni' kušten-i tū ān şud Bu surḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf Emīru'l-mü'minīn 'Alī rađıyallāhu 'anh kendü qarīnine dimesinūñ beyānındadır böyle diyü ki çünkim sen benüm yüzüme tükürük atduñ benüm nefsum ḥareket eyledi ve 'amelde iḥlāş eylemek kaldı seni depelemege māni' ol oldu raveye 'Abdu'l-Vāḥid bin Zeyd kāle se'eltu el-Ḥasane'l-Başrī 'aniḥlāş mā huve kāle se'eltu 'anḤuzeyfe 'ani'l-iḥlāş mā huve kāle se'eltu'n-Nebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem mā huve kāle se'eltu Cebrāyīl 'ani'l-iḥlāş mā huve kāle se'eltu Rabbi'l-'izzet 'ani'l-iḥlāş mā huve kāle te'ālā huve sırrun

		<p>mınsırri istevedde ‘anhu kalbe men aħbebtetu min‘ibādī pes bu ma‘nāyı řerħ idüp Cüneyd-i Bağdādī Ĥazretleri dir el-iħlāşu sırru beynellāhi ve beyne‘l-‘abd lāya‘lemhu melekun feyukibbehu ve lāşeytānu ffesedihi ve lāhuven fetemeiluhu ve bu maħalle münāsib Ĥarıkāt-nāmede tafşil olunmuşdur anda taleb olına</p> <p><i>Meşnevi</i> <i>Guft emīru ‘l-mü‘minin bāan cevān</i> <i>Ki behengām-ı neberd ey pehlevān</i></p> <p>Emīru‘l-mü‘minin ‘Alī Ĥazretleri ol cevāna eyitdi ceng vaħtinde ey pehlevān (A327)</p>
--	--	---

KAYNAKÇA

- Ahmet Tanyıldız; *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî- Şerb-i Mesnevî (Mecmû‘atu‘l-Letâyif ve Matmûratu‘l-Ma‘ârif) (Cilt I) (İnceleme-Metin-Sözleşme)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2010.
- Alî Enver; *Semâ‘-hâne-yi Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309.
- Esrâr Dede; *Tezķire-i Şu‘arâ-yı Mevlevîyye İnceleme-Metin*, Haz.: İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.
- İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerb-i Mesnevî-Mecmû‘atu‘l-Letâyif ve Matmûratu‘l-Ma‘ârif*, C I, Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi, 18215.
- İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Şerb-i Mesnevî-Mecmû‘atü‘l-Letâyif ve Matmûratu‘l-Ma‘ârif*, C I, Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 176.
- İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerb-i Mesnevî Mecmû‘atü‘l-Letâyif ve Matmûratu‘l-Ma‘ârif*, C I, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, 1260.
- İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerb-i Mesnevî-Mecmû‘atü‘l-Letâyif ve Matmûratu‘l-Ma‘ârif*, C VI, Matba‘a-yı Âmire, İstanbul 1289.
- İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerb-i Mesnevî-Mecmû‘atü‘l-Letâyif ve Matmûratu‘l-Ma‘ârif*, C III, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, R 450.
- İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerb-i Mesnevî-Mecmû‘atü‘l-Letâyif ve Matmûratu‘l-Ma‘ârif*, C IV, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, 2064.
- İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerb-i Mesnevî-Mecmû‘atü‘l-Letâyif ve Matmûratu‘l-Ma‘ârif*, C V, Matba‘a-yı Âmire, İstanbul 1289.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerb-i Mesnevî-Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C VI, Matba'a-yı Âmire, İstanbul 1289.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, C VII, Süleymâniye Kütüphanesi Hâlet Efendi, 178.

Mustafa Sâkîb Dede; *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*, Matbaa-yı Vehbiyye, Kahire 1283/1866.

Sahîh Ahmed Dede; *Mecmû'atu't-Tevârîhi'l-Mevleviyye (Mevlevîlerin Tarihi)*, Haz: Cem Zorlu, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Semih Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2005.

Semih Ceyhan; Mustafa Topatan; *Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi*, Hayykitap Yayınları, İstanbul 2008.